

Új vallási mozgalmak a jog és a technológia tükrében

Ormándi Kristóf¹

Bevezetés

Ezt a *working papert* a korábbi, *Kalózok vagy szentek?* c. esszém egyfajta folytatásának, kiegészítésének szánom.² Bár a kettő célja nem egyezik meg teljesen, közel azonos a célkitűzés illetve a kutatási téma, amelyet a két írás körüljár. Korábbi írásomban az adatmegosztásra kiemelt hangsúlyt helyező új vallási mozgalmak, így különösen a *kopimizmus* helyzetéről, bejegyzett vallássá válásáról, jogi problémáiról írtam; jelen esszében célom más, újabb szempontok szerint elemezni e vallási közösség működését, valamint más új vallási mozgalmakét (*new religious movement, NRM*) és összehasonlítani ezeket. Majd ezen összehasonlítás alapján kategorizálni, ideáltípusok szerint csoportosítani ezeket a mozgalmakat. A fő szempont a joghoz (mint társadalmi jelenséghez), illetve a tudomány és technológia jelenlegi állásához fűződő álláspontjuk.

Ez az írás „elődjéhez” hasonlóan leginkább összehasonlító módszerrel, a nemzetközi jog, polgári jog, jogelmélet, szociológia specifikus kérdései felől közelíti meg a témát. A téma orientációja már eleve meghatározza a kutatás interdiszclipináris jellegét. Korábban a Kopimista Misszós Egyház rítusaira, tevékenységére, jogi szempontrendszer alapján való értékelésére összpontosítottam. Azonban ahhoz, hogy átfogóbb ismereteket legyen képes eme esszé közvetíteni, érdemes szemügyre venni a többi, akár teljesen eltérő indíttatású mozgalmat (valamint ezek hozzáállását említett kérdésekhez) is, amelyek az európai (és így a hazai) közélet, vallási élet részét képezik.

Az internet, az adatközlési technológiák és a modernitással együtt járó pozitívumok, illetve negatívumok rohamos terjedése társadalmunk egyetlen szegletét sem kíméli. A vallás társadalmi jelensége az e világon kívül eső okokat és jelenségeket keresi, fogadja be a hit által, ezért épp ezt a társadalmi alrendszert érinthetik legkevésbé érzékenyen a változások; azonban – mint azt *Yinger* és más szociológusok megállapították - a szabályok ezen a téren sincsenek kőbe vésve. A régi, fejlődésre és adaptálódásra képtelen vallási formák fokozatosan zsákutcába szorulnak, és a helyükre új, a mai környezethez adaptálódó, fejlődésben és mozgásban levő formák, szervezetek, rendszerek, szertartások kerülnek.³ Ezt mutatja a kopimista vallás – pár évre visszatekintő – története is: a barátok közt tréfából megalapított vallási mozgalom mára már komoly és Internet-szerte ismert, követett, több országban bejegyzett egyházzá vált.

Azonban nem kell egy egyháznak a technológia és haladás osztatlan elfogadását hirdetni: sok vallás sikere épp a konzervatív személyek megszólításában van, ezek jellemzően negatívan viszonyulnak a modernizációhoz. Illetve vannak olyan NRM-ek is, amelyek a modernizáció bizonyos elemeit elfogadják, vagy akár „szükséges rossznak” tekintik, más elemeihez, illetve más technológiákhoz pedig elutasító módon állnak. Mindezen álláspontok illusztrálása és példákkal való alátámasztása lesz esszém egyik fő célkitűzése.

¹ A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának doktorandusza. (SZTE ÁJTK ÖJJI)

² Ormándi Kristóf: *Kalózok vagy szentek?: Az adatmegosztás és a vallási mozgalmak egyes jogi kérdéseiről.* *Comparative Law Working Papers*, Volume 4. No. 1. 2020. http://www2.oji.u-szeged.hu/web2/images/stories/kopimizmus_ormandi.pdf (U.m. 2021. 01. 13.)

³ Ld. pl *Yinger, J. Milton: Religion, Society and the Individual.* Macmillan, NY, 1968. 33.

1. A Kopimista Missziós Egyház helyzete, álláspontjai és validitása

A *kopimista vallás* létrejöttét, intézményrendszerét és elért eredményeit már korábbi írásomban tárgyaltam;⁴ most e vallással kapcsolatos szakirodalom és az új perspektívák alapján törekszem meghatározni kialakult helyzetét, és hogy a technika, különösen az adatmegosztás iránti kivételes fogékonysága, illetve ezen „esszencia” megragadása és vallási köntösbe öltöztetése hogyan befolyásolta a szervezet tagságának, kritikusaiknak, ellenlábasainak életét. Ez a jellemzés főleg a jogilag releváns tényeket veszi szempontul, de egyes valláskutatók szakmai, illetve szubjektív álláspontjainak bemutatása is az elemzés részét képezi. A kopimizmus mint vallási jelenség (az alapítók álláspontja szerint) már 2010 óta, több mint egy évtizede létezik, azonban csak a tízes évek első felében vált ismertté.⁵ Tagjainak száma a bejegyzett egyházzá válás után rohamosan nőtt, rövidesen elérte a 8500 főt. Manapság már több mint egy tucat országban vannak káptalanjai (chapter), és egyre nő a vallás teológiai szövegeinek száma.⁶ De miért vált a „kalózok vallása”, ez a kezdetben társadalmi csínyből kinőtt új vallási mozgalom ilyen elterjedté és széles körben elfogadottá? Vajon pusztán viccnek és politikai állásfoglalásnak tekinthető? Értelmezhetjük ezt valóban autentikus hitrendszerként, amely ideológiai intergritással és következetességgel bír, amely általában a „legitim vallások” sajátja?

Bár a tények alapján mindkét verzió alátámasztható, Sinnreich egy harmadik álláspontot képvisel, mégpedig, hogy a kopimizmus egy olyan hitrendszer alapjait fekteti le, amely különleges módon alkalmas a „*hálózati kor*” társadalmi berendezkedését kiszolgálni, és az információ episztemológiai minőségét átérezni, kinyilatkoztatni. Felületes újszerűségét leszámítva e vallás olyan keresztény és pogány tanításokat visszhangoz, amelyek stratégiaileg megerősítik doktrinális háttérét, miközben gyengítik a szerzői jogok dominanciáját azzal, hogy egy velük merőlegesen szembe menő vallási álláspontot képviselnek.^{7 8} Bár a kopimista tanokkal tudományosan foglalkozók egyfajta exegézis vagy etnológiai kutatás módján próbálták meg a vallást és annak szent szövegeit értelmezni, egy komplexebb megközelítés, vagyis a vallás, a jog és az értékrendek közti diskurzuselemzés gazdagabb eredménnyel járhat. A kopimizmus követőitől nem idegen az abszurd és cinikus világlátás, emiatt bizonyos összefüggés vonható e NRM és a Cusack által úgynevezett fiktív vallások (invented religions között)⁹, amelyre példák a „pasztofarianizmus” vagy a „jediizmus”. Ezek valójában a szervezett vallás teljes elutasítását teszik meg célul. Ez a tény viszont önmagában nem képes a kopimizmus eredetiségét megcáfolni, hiszen számos bevett vallás alapítói is fiatalok és excentrikusak voltak. Egy vallás rituáléi és hagyományai a nem hívők számára abszurdnak és nevetségesnek hathatnak. A fiktív vallásokkal szemben a kopimizmus több mint retorikai kísérlet, ún. *reductio ad absurdum*, ami a vallás képtelenségét igyekszik támadni.

A kopimista ideológia gyökerei a kommerciális érdekeket kiszolgáló szerzői joggal szembe helyezkedő, digitális információcserét éltető álláspontok, amelyek a *Kalózpárt* kialakulásában is fontos szerepet játszottak. A kopimista egyház egyik alapító tagja, *Engström* nyilatkozata szerint „*létezik kalóz ideológia, ennek a vallási megnyilvánulása a*

⁴ Ormándi i.m.

⁵ A svéd kormány erre szakosodott szerve (*Kammarkollegiet*, Pénzügyi és Adminisztrációs Ügynökség) a bejegyzett egyházak sorába 2012-ben felvette a Kopimista Missziós Egyházat.

⁶ Sinnreich, Aram: Sharing in spirit: Kopimism and the digital Eucharist, *Information, Communication & Society*, 19:4, 504-517.

⁷ Uo. 507.

⁸ A kopimizmus és a szerzői jogok közti versengés tekintetében lásd pl. Ormándi i.m. 1-3.

⁹ Cusack, C. M : *Invented religions: Imagination, fiction and faith*. Ashgate, Burlington, VT, 2010.

kopimizmus.¹⁰ Azonban a kopimizmus nem a kalóz ideológia egyházi ruhába öltöztetett változata, hanem az információnak az emberi életben betöltött szerepének spirituális értelmezése; erkölcsi elveit az információ létrehozása és terjesztése körüli etikai megfontolások határozzák meg.¹¹ A vallásalapító *Isak Gerson*, aki keresztényként és kopimistaként is azonosítja magát, „itt valami szentről kell beszélünk, hogy leírjuk [az információ fontosságát], ez olyan nagy dolog.”¹² A kopimizmus legalapvetőbb elve, hogy az információ szent. A „Kopimista evangélium” (*A Kopimist Gospel*) című szent szöveg szerint: „Számkra ismeretlen és még felderítésre váró okok következtében, a riboszómák megjelentek, amik másolódni tudtak. Ez volt az Élet kezdete. Ezáltal a Másolást látjuk az Isteni Szellem első manifesztációjának.”¹³ Más kopimisták is megerősítették ezt a hitet, hogy a „kopimi az élet alapvető értelme”. Az információ szakrális tisztelete az ún. *kopyacting*-ben nyilvánul meg: az információ értékét úgy imádják, hogy lemásolják.¹⁴ Egy másik alapvető kopimista nézet, hogy az információ minden ember veleszületett joga. A kopimisták úgy gondolják, hogy (informatikai) forráskódot eltitkolni a rabszolgatartással egyenlő súlyú bűn, és hogy a szellemi tulajdonjogot védő törvények förtelmes megsértései az intellektuális szuverenitásnak és szabadságnak.

Van egy további alapelv, amely megcáfolni látszik a kopimistákat egyszerű kalóznak definiáló véleményeket. A *copymixing* (keverve másolás) e vallás meggyőződése szerint egy szent formája a másolásnak, mivel kiterjeszti és javítja az ismert információk körét. Tehát pl. a hithű kopimistának a *Csillagok háborúja* film torrent oldalán történő egyszerű megosztása kevesebb örömet okoz, mint ugyanennek a mixelt változata. A kopimisták számára fontos a személyi szabadság (privacy) védelme: a liturgiákról tilos felvételt készíteni, az adatokat a hívek kötelesek védett formában továbbítani. A személyes adatok megosztása nem tartozik a kopimi körébe, mivel a szakrális információk azok, amelyek közérdekűek, vélhetően sokak érdeklődési körébe tartoznak. A kopimista vallás úgy tartja, az állam és annak törvényei alsóbbrendűek a vallás előírásaihoz képest. Különösen aktív szerepet vállalnak a (nem ritkán átpolitizált) szerzői jogi törvények tagadásában. A Kopimista Egyház weboldala szerint „az információs technológiát nem köthetik gúzsba a törvények.”¹⁵ A kopimista opok (papok) aktivista szerepet játszanak az információs szabadság kikövetelésében, és instruálják a híveket arra, hogy miként védjék meg a személyes és információs szabadságaikat.

2. Történeti-jogelméleti áttekintés

Mint azt az előző tanulmány is ismertette, a másolás mint szent tevékenység nem újkeletű dolog, az ókori és kora középkori kereszténységben is szakrális jelentőséggel bírt. A Karoling-korszakban több ezer kódexet másoltak át kézzel hithű szerzetesek; illetve a kódexek maguk is gyakran konkrét intézkedéseket tartalmaztak annak érdekében, hogy az információ minél pontosabban másolódjon át egyik „fizikai tárolóról” a másikra. Nem téves tehát az a megállapítás, hogy a kopimisták az ó-és középkori kereszténység egyes aspektusait, álláspontjait alkalmazzák modern világunkban.

¹⁰ Idézi Sinnreich, 2016.

¹¹ Sinnreich i.m.

¹² Idézi Sinnreich, 2016.

¹³ Engström, Christian: *A Kopimist Gospel. Book 1: The Creation*. [e-book], 2.

<https://christianengstrom.files.wordpress.com/2013/01/a-kopimist-gospel-book-1.pdf>

¹⁴ Sinnreich i.m.

¹⁵ Kopimistsamfundet: *Welcome to the missionary church of kopimism*. <https://kopimistsamfundet.se/english/> (U.m. 2020. 01. 13.)

A másik fő kérdéskör azonban a vallási entitások és a technológia (illetve a jog és társadalmi berendezkedés) viszonya. Az ebben a témában keletkezett releváns szakirodalom álláspontja afelé hajlik, hogy az NRM-ek általában – kevés kivétellel - fogékonyak a technológiai újításokra és előszeretettel alkalmazzák azokat hitük megélésében, önmaguk és tanaik népszerűsítése gyanánt, illetőleg a hittérítésben.¹⁶ A *Weber* és *Durkheim* munkái által felállított „egyház” és „szekta” ideáltípusok alapján az a prekoncepciónk támadhat, hogy az egyházak azaz a (jelen esetben) még kicsi és feltörekvő vallási mozgalmak általában elfogadóak és pozitívek a társadalmi renddel szemben, míg a szekták alapvetően kirekesztő mentalitással bírnak, a társadalom értékrendjét tagadják.¹⁷ Ez alapfeltevésként megállja a helyét, viszont gyakran jelentkeznek kivételek, amely többek között az elmúlt évszázad trendjeinek hatására gyökeresen átalakult világunk miatt van így. Általánosságban elmondható, hogy minden egyes népszerű álláspont vagy mentalitás képviselői megtalálhatják a saját igényeikre szabott vallást: az ultrakonzervatívoktól a hippiken át a jövő zenéje iránt áhító újítkig számtalan vallás és meggyőződés kínál fel lelki „portékáit”.

3. Más vallási mozgalmak gyakorlata és hozzáállása

Bár az „új vallási mozgalom” kifejezés alapján az az előítéletünk támadhat, hogy ezen mozgalmak a régi, megrögzött egyházakkal, vallási formákkal való szakítás jegyében „magukévá teszik” a modernitást annak eszköztárával együtt, vannak olyan új vallások – jellemzően egy régebbi vallási tradíció továbbvivői vagy abból kivált „szekta” entitások – amelyek kifejezetten elítélik a modern világlátást. Ilyen például a Krisna-tudatú Hívek Egyháza (ISKCON) vallás, amelynek hangadói egészen a '90-es évek közepéig elítélték a modern tudományba és a haladásba vetett hitet, helyette azt hangoztatták, hogy az indiai istenek szó szerint, nem metaforikus értelemben ezen a világon léteznek.¹⁸

Megjegyzés: ez a working paper jelenleg még nem teljes. A hiányzó adatok és információk feltöltése, kiegészítése folyamatban, a kész verzió megjelenéséig az Olvasók szíves türelmét és megértését kérem. A szerző.

¹⁶ Herzfeld, Noreen: Introduction: Religion and the New Technologies in Herzfeld, Noreen (ed.): *Religion and the New Technologies*. MDPI, 2017. 1-4. ; Hexham, Irving – Poewe, Karla: *Modernity and the New Mythology in Understanding Cults and New Religions*. Eerdmans Publishing Company, Michigan, 1986. 46-60.

¹⁷ Ld. pl. Török Péter: *És (a)mikor destruktívak? Az új vallási mozgalmak szociológiája és hazai helyzete*. Interdiszciplináris szakkönyvtár 5. Semmelweis Egyetem, Budapest, 2011. 86-93.

¹⁸ Chryssides, George – Wilkins, Margaret Z.: *A Reader in New Religious Movements*. Continuum, London, 2006. 254-259.